

Dr hab. Katarzyna Malinowska

Profesor Akademii Leona Koźmińskiego

Recenzja

dorobku naukowego dr Dariusza Piotra Fuchsa

Sporządzona w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

I. Przedmiot i kryteria oceny

W wykonaniu postanowienia Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 3 grudnia 2019 r., powołującej mnie w charakterze recenzenta w skład komisji habilitacyjnej w sprawie przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego dr Dariusza Piotra Fuchsa w związku z art. 18a ust. 7 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz. U. 2017 r., poz. 1789, zwanej dalej 'Ustawą'), przedkładam ocenę osiągnięć naukowych dr Dariusza Piotra Fuchsa. Recenzja została sporządzona zgodnie z wymogami ustawy oraz rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165, zwane dalej w treści recenzji „Rozporządzeniem”).

Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy, do postępowania służącego uzyskaniu stopnia naukowego doktora habilitowanego może zostać dopuszczona osoba, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój jego dyscypliny naukowej oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową.

Bardziej szczegółowe kryteria oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego określa Rozporządzenie, z treści którego wynika, że zadaniem recenzenta jest ocena:

- 1) „osiągnięć naukowych”
- 2) „aktywności naukowej”, a w ramach powyższego także dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej habilitanta.

o których mowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 Ustawy.

II. Dorobek naukowy

Dorobek naukowy dr Dariusza Fuchsa, opublikowany po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych obejmuje łącznie kilkaset pozycji. Na dorobek ten składa się m.in.:

1. autorstwo i współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych – w liczbie 79
2. autorstwo i współautorstwo opracowań zbiorowych, katalogów zbiorowych, dokumentacji prac badawczych – w liczbie 76
3. kierowanie międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi oraz udział w takich projektach – w liczbie 6
4. referaty wygłoszone na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych – w liczbie 85.

Habilitant otrzymał także liczne międzynarodowe i krajowe nagrody za działalność naukową, uczestniczył w programach europejskich oraz innych programach międzynarodowych i krajowych, brał udział w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych, w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism, a także w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz towarzystwach naukowych.

Dorobek naukowy dr Dariusza Fuchsa obejmuje zasadniczo prace z dziedziny prawa ubezpieczeń, w której to dziedzinie habilitant specjalizuje się od początku swojej pracy naukowej, chociaż Jego zainteresowania obejmują też inne aspekty prawa zobowiązań wykraczające poza problematykę umowy ubezpieczenia, a to w zakresie różnych umów występujących w obrocie międzynarodowym w ich aspekcie prawnoporównawczym.

III. Jednotematyczny cykl publikacji

Przedstawiony przez Habilitanta jako osiągnięcie, o którym mowa w art. 16 ust. 2 Ustawy został jednotematyczny cykl publikacji zatytułowany: „Jednolite prawo umowy ubezpieczenia – początki idei, ewolucja i perspektywy”. Publikacje zaliczone przez habilitanta do cyklu publikacji obejmują 27 artykułów i rozprawek dotyczących jednolitego prawa o umowie ubezpieczenia i jego genezy, z uwzględnieniem aspektów prawnoporównawczych. Pozycje te zostały opublikowane drukiem w latach 1998 – 2014.

1. Pierwszym tekstem składającym się na cykl jest opracowanie pt. *„Dyrektywy III generacji prawa ubezpieczeniowego oraz ich implementacja w wybranych prawodawstwach państw członkowskich Unii Europejskiej [w:] C. Mik (red.), Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych, monografia, wyd. Dom Organizatora, Toruń 1998, ISBN: 83-86850-98-1, s. 287-314. Analiza zawarta w tym opracowaniu dokonana została przez pryzmat zasad*

traktatowych UE, nie tylko w oparciu o przepisy, lecz także przy dokonaniu obszernej analizy orzecznictwa ETS, tak w zakresie istoty umowy ubezpieczenia, jak i metody jej integracji przez prawo i jego oddziaływania na rynek ubezpieczeń. Opracowanie to stanowiło pierwszą przekrojową analizę tej problematyki w kontekście procesu akcesji Polski do struktur Unii Europejskiej. Na dodatkowe uznanie zasługuje w tym względzie dokonanie oceny prawnoporównawczej systemów prawa ubezpieczeń wybranych pięciu ówczesnych państw członkowskich UE, tj. Belgii, Finlandii, Wielkiej Brytanii, Francji i Hiszpanii. Uniwersalizm problematyki poruszanej w tym opracowaniu w kontekście zasad, w tym zasady dobra ogólnego, a także postulaty co do harmonizacji prawa materialnego o umowie ubezpieczenia pozostają aktualne mimo upływu czasu.

2. W nurcie opracowań stanowiących część dyskusji toczącej się ówczesnie w kontekście zmian polskiego ustawodawstwa ubezpieczeniowego, zarówno przed akcesją Polski do struktur Unii Europejskiej, jak i w związku z jednoczesnymi przemianami w europejskim prawie prywatnym, na uwagę zasługują badania mające wyraz w publikacji pt. *Dostosowanie prawa polskiego w zakresie umowy ubezpieczenia do wymogów *acquis communautaire* z uwzględnieniem projektu Europejskiego kodeksu cywilnego* [w:] *Ubezpieczenia w polskim obszarze rynku europejskiego. Wyzwania i oczekiwania*, monografia, wyd. Oficyna Wydawnicza Branta, Warszawa 2003, ISBN: 83-89073-61-7, 83-89437-17-1, s. 71-84, - zawierają analizę definicji umowy ubezpieczenia w prawie polskim oraz prawie wspólnotowym i stanowią próbę wywiedzenia tej definicji z dyrektyw II i III generacji z wyprowadzonym z tych badań wnioskiem, że nie sposób zmian prawa materialnego traktować w oderwaniu od regulacji kolizyjno-prawnej z powodu rozbudowanych norm o takim charakterze zwartych w dyrektywach europejskich

3, 4. Wątek spójności polskiego prawa o umowie ubezpieczenia z europejskim *acquis communautaire* przewija się także w dalszych badaniach Habilitanta na tle zarówno ewolucji prawa wspólnotowego, jak też kolejnych etapów reformy polskiego prawa ubezpieczeń. I tutaj na uwagę zasługuje publikacja pt. *'Restatement of European Insurance Contract Law a koncepcja polskiego kodeksu ubezpieczeń* [w:] E. Kowalewski (red.), *O potrzebie polskiego kodeksu ubezpieczeń*, monografia, wyd. Dom Organizatora, Toruń 2009, ISBN 978-83-7285-471-1, s. 125-142 w którym przeprowadzona została pogłębiona analiza struktury projektu roboczego Restatement w kontekście idei przyświecającej tworzeniu polskiego kodeksu ubezpieczeń. Autor zajął się nie tylko poszczególnymi koncepcjami, ale przede wszystkim systematyką ewentualnego kodeksu ubezpieczeń, do czego inspiracją według Habilitanta może być zakres przedmiotowy PEICL. Opracowanie to stanowi zresztą kontynuację podjętego już wcześniej wątku zaprezentowanego na łamach Wiadomości Ubezpieczeniowych, pt. *'Nowelizacja kodeksu cywilnego w zakresie wybranych przepisów ogólnych o umowie ubezpieczenia w świetle prac Project Group on a Restatement of European Insurance Contract Law*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr 7-8/2007, ISSN: 0137-7264, s. 32-37, w którym Habilitant pochylił się nad zagadnieniami kluczowymi z perspektywy ówczesnego stanu ustawodawstwa polskiego i choć opracowanie to nie jest obszerne, obecne są w nim wątki poruszane w dalszych badaniach Habilitanta, w szczególności kierunek ewolucji art. 807 k.c., który w jego ocenie jest kluczowy dla możliwości stosowania w przyszłości PEICL.

5. Kontynuacja badań nad wpływem prac nad wspólnotowym prawem o umowie ubezpieczenia zawarta została w opracowaniu pt. *'Zasady europejskiej umowy ubezpieczenia (PEICL) a regulacja ubezpieczeń obowiązkowych w Polsce [w:] System prawny ubezpieczeń obowiązkowych. Przestanki i kierunki reform*, monografia, red. E. Kowalewski, W.W. Mogilski, wyd. Dom Organizatora, Toruń 2014, ISBN: 978-83-7285-751-4, s. 123-139, w której w ciekawy i inspirujący sposób Habilitant dowodzi istnienia silnej korelacji pomiędzy podjęciem w Polsce prac ekspertów (kierowanych przez Prof. Eugeniusza Kowalewskiego) nad analizą systemu ubezpieczeń obowiązkowych a stanem zaawansowania prac nad europejskim projektem prawa o umowie ubezpieczenia. Pomimo pozornego braku związku, Habilitant zwrócił uwagę na konieczność uwzględnienia projektu PEICL i zapewnienia spójności z nim polskiego prawa nie tylko na poziomie ogólnym, ale także w kontekście ubezpieczeń obowiązkowych. Takie zapatrywanie zasługuje ze wszechmiar na aprobatę, jeżeli spojrzymy na tę materię z punktu widzenia zasad umowy ubezpieczenia, a nie tylko poszczególnych reguł zapisanych w poszczególnych przepisach (idąc za R. Dworkinem) – czemu przyświeca idea stworzenia spójnego dokumentu PEICL jako wzorcowego zestawu zasad umowy ubezpieczenia. Mankamentem tej publikacji jest brak pogłębienia analizy w zakresie samych zasad europejskiej umowy ubezpieczenia, które mogłyby znaleźć zastosowanie w regulacji rodzimych ubezpieczeń obowiązkowych, a skupienie się na instrumentarium możliwości stosowania PEICL w systemie prawa polskiego. Pozostawiło to pewien niedosyt mimo słuszności tez.

6. Z uwagą należy ocenić inne opracowanie z cyklu, pt. *„Regulacja obowiązków przedkontraktowych stron umowy ubezpieczenia w prawie polskim. Postulaty de lege ferenda z punktu widzenia projektu PEICL [w:] M. Serwach (red.), Rynek ubezpieczeniowy – nadregulacja czy niedoregulowanie*, monografia, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, ISBN: 978-83-7969-061-9, s. 71-82. Lektura tej publikacji zwraca ponownie uwagę na silną korelację tendencji prawa wspólnotowego prywatnego z ewolucją ustawodawczą zachodzącą w tym samym obszarze w polskim systemie prawa. Tym razem autor dokonał analizy tendencji ustawodawczej w zakresie obowiązków przed-kontraktowych, w tym na przykładzie regulacji praw konsumentów i projektowanych postanowień projektu Restatement. Szczególnie cenne wydają się wnioski *de lege ferenda*, które można uznać za aktualne także dzisiaj, co do potrzeby operowania zasadami w aktach prawa stanowionego. Habilitant uczynił to na przykładzie zasady najwyższego zaufania, która w polskim prawie o umowie ubezpieczenia jest wywodzona jedynie z art. 815 k.c., a z tejże ograniczonej regulacji płynie fałszywy dla rynku wniosek o jej nałożeniu tylko na ubezpieczającego i ubezpieczonego, podczas gdy zasada ta wiąże wszystkie strony umowy (w tym jak najbardziej ubezpieczyciela) na każdym jej etapie, począwszy od fazy przed-kontraktowej, a skończywszy na wypłacie słusznego świadczenia.

7. W kolejnej pozycji składającej się na cykl, pt. *„Wybrane cechy umowy ubezpieczenia majątkowego”*, „Prawo Asekuracyjne” nr 4/1999, , ISSN 1233-5681, s. 36-49 kontynuowany jest wątek prawnoporównawczy materialnego prawa o umowie ubezpieczenia. Zawarte w niej rozważania na temat umowy ubezpieczenia należy uznać za mające ogromny wpływ na naukę prawa o umowie ubezpieczenia w Polsce, jak i stanowiły przyczynek do prac badawczych Habilitanta w ramach grupy roboczej PEICL. W sposób prekursorski została w nim dokonana analiza podstawowych

cech umowy ubezpieczenia w oparciu o systemy prawa o najdłuższej tradycji ubezpieczeniowej. W opracowaniu tym Habilitant 'rozprawił' się także z anarchicznymi poglądami dotyczącymi losowości umowy ubezpieczenia, zapoczątkowując w ten sposób dyskusję, która trwa do dzisiaj w tej kwestii, a także w przedmiocie natury świadczenia ubezpieczeniowego. Tekst ten należy uznać, za jeden z cenniejszych w tym cyklu.

8, 9. Wątek świadczenia ubezpieczyciela w umowie ubezpieczenia był kontynuowany w innym opracowaniu, pt. *'Ochrona ubezpieczeniowa jako świadczenie główne ubezpieczyciela, „Prawo Asekuracyjne”, nr 2/2006 (47), ISSN: 1233-5681, s. 40-49*, gdzie Habilitant dokonał pogłębionej analizy tego pojęcia przez pryzmat prawa prywatnego międzynarodowego, nowo uchwaloną wówczas ustawę o działalności ubezpieczeniowej z dnia 22 maja 2003 roku (świadczenie ubezpieczeniowe zdefiniowane zostało przez pryzmat przedmiotu działalności ubezpieczeniowej i objęło krytyczne uwagi co do braku relewantnych zmian w definicji umowy ubezpieczenia w art. 805 k.c.) i przepisy o wzorcach umownych. Habilitant wyprowadza oryginalne wnioski i postulaty *de lege ferenda* w przedmiocie zastosowania przepisów o postanowieniach niedozwolonych w ubezpieczeniach (w ocenie Habilitanta zdefiniowanie ochrony ubezpieczeniowej jako głównego świadczenia z umowy ubezpieczenia ma przemożny wpływ na zakres ochrony przed stosowaniem niedozwolonych postanowień umownych w ubezpieczeniach). Powyżej nakreślony szczególny wątek stał się także przedmiotem opracowania pt. *„Ochrona konsumencka ubezpieczającego w świetle ewolucji definicji konsumenta oraz nowelizacji art. 384 kodeksu cywilnego [w:] M. Kuchlewska (red.), Szkice o ubezpieczeniach, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu”, nr 75, Poznań 2006; ISSN: 1641-2168, ISBN: 978-83-7417-171-7, s. . 27-42.*

10. Wątek dotyczący świadczenia poruszony został także w tekście pt. *„Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia (lokalizacji) w prawie ubezpieczeń gospodarczych, „Zeszyty Prawnicze”, nr 4.2/2004, ISSN: 1643-8183, s. 237-254*, (choć w autoreferacie Habilitant nie zakwalifikował tego w ten sposób), a szczególnie w części poświęconej rozważaniom na temat 'ryzyka w definicji działalności ubezpieczeniowej'. Częściowe powtórzenie wywodów z poprzedniego opracowania można by uznać za mankament tej publikacji, lecz zdaje się ono uzasadnione innym kontekstem, a mianowicie wątkiem lokalizacji ryzyka w przepisach kolizyjnych. W tym względzie można jedynie nadmienić, że praca miałaby znacznie bardziej uniwersalny wymiar gdyby była wzbogacona o płaszczyznę prawnoporównawczą materialno prawną (poprzez porównanie z innymi systemami prawa na gruncie definicji ryzyka w przepisach o działalności ubezpieczeniowej).

11. Kolejna publikacja Habilitanta dotycząca problematyki ryzyka, pt. *„Pojęcie ryzyka w unijnym prawie ubezpieczeń gospodarczych na przykładzie Polski a treść Principles of European Insurance Contract Law” [w:] M. Serwach (red.), Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki, monografia, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, ISBN: 978-83-7525-857-8, s. 227-246*, doskonale obrazuje rozwój warsztatu naukowego, jaki dokonał się na przestrzeni 10 lat w pracy naukowej Habilitanta. O ile w poprzednim opracowaniu można było dostrzec pewne niekonsekwencje wynikające z niejednorodności analizy prawnoporównawczej, o tyle w przedmiotowej publikacji, mamy do czynienia z konsekwentną pogłębioną analizą przez pryzmat nie tylko poszczególnych systemów prawa, ale także kultur prawnych w ubezpieczeniach (kultura

alpejska versus kultura morska). Wyodrębnienie analizy prawa i polskiej doktryny ubezpieczeniowej, a wreszcie sięgnięcie po wypracowane zasady *restatement*, i postulaty przyjęcia koncepcji PEICL opartej na rozwiązaniach komparatystycznych, ryzyka jako fundamentu umowy ubezpieczenia i teorii ponoszenia ryzyka jako przedmiotu ochrony ubezpieczeniowej zasługują na najwyższe uznanie.

12. Kolejne opracowanie, stanowiące rozdział w pracy zbiorowej, pt: *„Konstytucja RP a reforma ubezpieczeń gospodarczych w perspektywie członkostwa w Unii Europejskiej [w:] C. Mik (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej, monografia, wyd. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 1999, ISBN: 83-87673-68-4, s. 429-464, pomimo tytułu, ma ono znacznie szerszy kontekst niż rozważania o reformie ubezpieczeń w kontekście Konstytucji RP. Na stricte ten temat Habilitant wypowiada się jedynie w kontekście konstytucyjnych ograniczeń działalności ubezpieczeniowej i ochrony konsumenta. De facto prowadzone rozważania prezentują dorobek nie tylko *acquis communautaire*, lecz także – w ramach konstytucyjności źródeł prawa regulującego ubezpieczenia gospodarcze – dokonana została analiza wpływu różnorodnych źródeł prawa międzynarodowego na funkcjonowanie rynku ubezpieczeń, wymieniając wśród nich Układ GATT, Konwencję Wiedeńską o międzynarodowej sprzedaży towarów, Konwencję Rzymską o prawie właściwym z 1980 oraz Konwencji Brukselskiej i Lugano z 1968 roku. Jako uzasadnienie dla tak szerokiego podejścia Habilitant wskazał zamiar wykazania, że wyznaczają one kierunek dalszemu rozwojowi polskiego rynku ubezpieczeń. Teza ta jednak wydaje się nieco na wyrost i pomimo niewątpliwych wartości tych rozważań na poziomie ogólnym, trudno jest wykazać związek tak szerokich rozważań o Konwencji Wiedeńskiej w kontekście rozwoju rynku ubezpieczeniowego.*

13. Za ciekawą i nowatorską należy uznać kolejną pozycję Habilitanta pt., *Normy kolizyjne w ubezpieczeniach. Próba porównania (na przykładzie rozwiązań europejskich) [w:] A. Rączaszek (red), II i III Filar Ubezpieczeń Emerytalnych. Demograficzne i Społeczne uwarunkowania ubezpieczeń, monografia, Katowice 1999, ISBN: 83-911790-7-9, s 177-192, gdzie dokonuje on analizy celem odnalezienia wspólnej płaszczyzny do porównania norm kolizyjnych w ubezpieczeniach prywatnych i społecznych. Płaszczyznę tę zidentyfikował poprzez analizę praw konsumenta, dochodząc do wniosków w przedmiocie norm kolizyjnych jako alternatywy do materialnoprawnej harmonizacji ubezpieczeń zarówno prywatnych jak i społecznych.*

14. Wątek kolizyjny, tym razem w aspekcie jurysdykcji stał się przedmiotem rozważań w opracowaniu pt. *„Znaczenie ratyfikacji przez RP Konwencji z Lugano dla właściwości sądu w zakresie ubezpieczeń gospodarczych [w:] C. Mik (red.), Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej, monografia, wyd. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2001, ISBN: 83-7285-043-7, s. 401-417. Analiza w nim zawarta obejmuje zarówno prawo polskie, jak i innych państw europejskich, co daje dobrą płaszczyznę porównawczą dla perspektyw zbliżenia polskiego ustawodawstwa do *acquis communautaire* w szerszym kontekście. Co prawda w obliczu dalszych przemian ustawodawczych w Polsce, EU jak i w zakresie samej Konwencji, niektóre z tez opracowania straciły na aktualności, co jednak nie zmienia ich wpływu na rozwój nauki w tym obszarze, a te*

rozważania, które dotyczą natury spraw ubezpieczeniowych poprzez swój uniwersalizm zachowały pełną aktualność.

15. Zarówno w wyżej wymienionych opracowaniach, jak i w wielu innych, szczególną rolę w ewolucji prawa o umowie ubezpieczenia Habilitant upatrywał w zasadach dobra ogólnego jako kryterium swobody kontraktowania stron i granicy ingerencji ustawodawcy. Problematyka ta stała się myślą przewodnią kolejnego tekstu, pt. *‘Dobro powszechne (ogólne) jako wyznacznik ewolucji wspólnotowego prawa ubezpieczeń gospodarczych* [w:] C. Mik, (red). Prawo gospodarcze Wspólnoty Europejskiej na progu XXI Wieku, Toruń 2002, ISBN: 83-7285-092-5, s. 71-95. Ciężar został położony szczególnie na wykładnię norm traktatowych i ich znaczenia dla umowy ubezpieczenia, tak w kontekście swobody świadczenia usług ubezpieczeniowych, jak i *ius contrahendi* ubezpieczyciela w poszczególnych systemach prawa krajowego państw członkowskich UE. Krytyczna analiza orzeczeń ETS (tzw. orzeczenia koasekuracyjne) oraz stanowiska Komisji pozwoliła wyciągnąć wnioski mające wpływ nie tylko na aspekty organizacyjne działalności ubezpieczeniowej, lecz także w kontekście kontraktowania w ubezpieczeniach, a to w zakresie kontroli wzorców umownych i nadmiernej ingerencji ustawodawczej w zasady umowy ubezpieczenia i swobody kontraktowania.

16. Problematyki swobód traktatowych poświęcona jest w całości pozycja pt. *‘Swoboda świadczenia usług w świetle nowego prawa ubezpieczeniowego* [w:] T. Sangowski (red.), *Finansowe narzędzia zarządzania zakładem ubezpieczeń*, monografia, wyd. Wydawnictwo POLTEXT, Warszawa 2005, ISBN: 83-88840-74-6, s. 77-92. Publikacja ta zasługuje na uznanie z punktu widzenia dydaktycznego wpływu na naukę, z uwagi na rzetelność, wnikliwość i komprehensywność treści, lecz nie wydaje się wpływać znacząco (co najwyżej porządkująco) na stan i rozwój badań w tym zakresie.

17. Duża część cyklu została przez Habilitanta poświęcona zagadnieniom kolizyjnoprawnym w kontekście zarówno poszukiwania prawa właściwego o umowie ubezpieczenia, jak też jurysdykcji sądowej. Do tej grupy opracowań można zaliczyć artykuł pt. *‘Ubezpieczenia gospodarcze w świetle Konwencji Rzymskiej i projektu Rozporządzenia „Rzym II”*, opublikowany jako rozdział w „Forum dyskusyjne ubezpieczeń i funduszy emerytalnych”, z. 5/2005, ISSN: 1733-8360, s. 25-41, gdzie poprowadzona została analiza ewolucji w podejściu prawodawcy europejskiego do regulacji norm kolizyjnych w relacjach ubezpieczeniowych zarówno co do zobowiązań umownych, jak i poza umownych (ówcześnie projekt Rozporządzenia Rzym II), istotnych z punktu widzenia ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej. W opracowaniu tym jednak widoczna jest dysproporcja rozważań na temat Konwencji Rzymskiej (pogłębiona analiza dotycząca idei przyświecającej Konwencji, jej ratio legis i statusu wśród źródeł prawa wspólnotowego) oraz na temat projektu rozporządzenia Rzym II i można sobie zadawać pytanie czy poruszanie odmiennej zgoła problematyki (jedynym łącznikiem jest problematyka ubezpieczeniowa) było zabiegiem potrzebnym. W ocenie recenzenta publikacja na tym nie zyskała, a poszukiwany wspólny mianownik do prowadzenia rozważań wątpliwy.

18. W podobnym duchu zostało opublikowane opracowanie pt. *‘Reforma wspólnotowej regulacji ubezpieczeń na życie a stan rozwoju europejskiego prawa kontraktów* [w:] C. Mik (red.), *Unia*

Europejska w dobie reform (Konwent Europejski. Traktat Konstytucyjny. Biała Księga w sprawie rządzenia Europą), monografia, wyd. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2004, ISBN: 83-8285-148-4, s. 443-458, które (jak można przekonać się z analizy dalszych prac) stanowi zarzewie do przechodzenia przez dr D. Fuchsa z płaszczyzny kolizjonistyki na grunt prawa materialnego porównawczego, jako podstawy badań nad ujednoliconym prawem o umowie ubezpieczenia, co było częścią prac Habilitanta w ramach grupy roboczej Restatement. Już w tym opracowaniu, Habilitant analizuje aspekty materialno-prawne umowy ubezpieczenia, które można odnaleźć w dyrektywie III generacji o ubezpieczeniach na życie (dyrektywa 2002/83/EC). Uważam za szczególne cenne rozważania na temat regulacji prywatno-prawnych w postanowieniach przedmiotowej dyrektywy i zwrócenie uwagi na cywilno-prawny wymiar wielu z nich; a to wszystko w kontekście prac nad Europejskim Kodeksu Cywilnego. Takie ujęcie dyrektywy 2002/83/EC, postrzeganej zazwyczaj jako element prawa administracyjnego, gdyż dotyczącej w przeważającej części zagadnień licencjonowania i aspektów organizacyjnych działalności ubezpieczeniowej należy uznać za prekursorskie w stanie nauki prawa ubezpieczeniowego w czasie publikacji tekstu, co doskonale pokazuje obecny stan doktryny w tym przedmiocie.

19. Problematyce kolizyjnej został poświęcony także tekst pt., *Właściwość sądu i właściwość prawa w europejskich ubezpieczeniach gospodarczych*, „Prawo Asekuracyjne”, nr 2/2008, ISSN: 1233-5681, s. 49-65. Tekst ten odzwierciedla znaczącą ewolucję w rozwoju naukowym Habilitanta na przestrzeni lat, w których opublikowano przedmiotowe prace. Bardzo ciekawe są w tym względzie rozważania na temat pojęcia transgraniczności i rozróżnienie w tym względzie płaszczyzny jurysdykcyjnej, kolizyjnoprawnej (w znaczeniu prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia), jak i prac prowadzonych przez Grupę Roboczą Restatement nad ujednoliceniem prawa o umowie ubezpieczenia w przestrzeni prawnej UE. Każdej z tych trzech płaszczyzn poświęcono odrębne rozważania i taką koncepcję tekstu należy uznać o wiele lepszą niż opartą na kryterium (jak w poprzednich, wyżej wymienionych opracowaniach) na kryterium źródła prawa. Nawet, jeżeli efekt praktyczny był zbliżony. W ramach rozważań zawartych w tym opracowaniu Habilitant rozpatrywał znaczenie zagadnienia jurysdykcji i prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia, dochodząc do wniosku o ich fundamentalnym znaczeniu dla europejskich ubezpieczeń gospodarczych, a trudności związane z ich stosowaniem uznał za impuls do intensyfikacji prac nad prawem jednolitym o umowie ubezpieczenia, które doprowadziłoby do tak pożądanego uproszczenia regulacji w tym zakresie. Należy zwrócić uwagę, że poprzednią i tą publikacją Habilitant zaczął już wyraźnie wykraczać poza granice ustawodawstwa polskiego, podejmując problematykę ponadnarodową. Podobnie uczynił to w kolejnych recenzowanych tutaj publikacjach.

20. I tak w opracowaniu, pt.: *Status ubezpieczonego według rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 – wnioski de lege ferenda dla prawodawcy polskiego*, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 5/2012, ISSN: 1895-0396, s. 24-30, Habilitant podjął temat ewolucji norm dotyczących stosunku ubezpieczenia, która doprowadziła do zrównania uprawnień ubezpieczającego, jako strony umowy z ubezpieczonym, czyli osobą na której rachunek zawarto umowę ubezpieczenia w relacjach z ubezpieczycielem. Dokonał przy tym pogłębionej analizy nie tylko przepisów prawa polskiego (tu w

szczególności art. 808 k.c.), lecz także rozwiązań obowiązujących w prawie europejskim w aspekcie norm jurysdykcyjnych. Dokonał tego na kanwie Rozporządzenia Rady (We) 44/2001, podejmując pogłębione rozważania na temat metody wykładni Rozporządzenia (metoda wykładni autonomicznej) i konsekwencji konieczności jej zastosowania na ustalenie właściwości sądu. Za cenne w aspekcie wpływu na rozwój nauki należy uznać rozważania w przedmiocie pojęcia „sprawa ubezpieczeniowa” oraz reguły jurysdykcji w przypadku gdy ubezpieczony jest powodem.

21. I tak, w tekście pt. *‘The European Restatement Contract Law a grupowe ubezpieczenia na życie* [w:] E. Kowalewski (red.), *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, monografia, wyd. Dom Organizatora, Toruń 2010, ISBN: 978-83-7285-582-4, s. 185-197, wyraźne jest położenie nacisku na proklamowanie idei regulacji projektowanej przez grupę roboczą Restatement w kontekście paneuropejskim, a odniesienie do prawa polskiego można uznać jako jeden z przykładów. Wydzwięk zmiany podejścia obserwowanego w dorobku Habilitanta jest stopniowy pod tym względem, ale dość wyraźny. Trend to poszukiwania uniwersalnych wartości w postaci min. Ujednoliconej umowy ubezpieczenia, w tym ubezpieczenia grupowego (o dużym ciężarze praktycznym) i nie skupianie się tylko na analizie poszczególnych przepisów stanowi o wartości publikacji przedstawionych przez Habilitanta w ramach cyklu.

22. Powyższe uwagi można odnieść także to opracowania pt. *„Insurance Restatement jako europejski instrument opcjonalny służący regulacji umowy ubezpieczenia, „Rozprawy Ubezpieczeniowe”, nr 2/2010 (9), ISSN: 1896-3641, s. 126-133*, gdzie szczególnie cenna wydaje się być w moich oczach próba adaptowania jako metody regulacji umowy ubezpieczenia wzorców w regułach handlowych czyli swoistym nowym Lex Mercatoria (na przykładzie Incoterms).

23. Koncepcja powyższa była konsekwentnie realizowana także w tekście pt. *„Umowa ubezpieczenia na życie w projekcie zasad europejskiego prawa ubezpieczeń* [w:] M. Ziemiak (red.), *Ubezpieczenia na życie. Prawo i ekonomia, monografia, t. I*, wyd. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Oddział w Toruniu, Toruń 2014, ISBN: 978-83-62049-26-4, s. 57-71, i chociaż opracowanie to jest cenne z punktu widzenia proklamowania idei ujednoliconego prawa o umowie ubezpieczenia w UE, należy sobie zdawać sprawę także, że głównym walorem opracowania jest omówienie koncepcji jednakże bez pogłębionej ich analizy, i jak autor sam wskazał ‘zaprezentowanie wybranych rozwiązań projektu europejskiego’.

24, 25, 26. Także w tym duchu, można w zaprezentowanym cyklu wyodrębnić pogłębione rozważania na temat dokumentu ubezpieczeniowego, co pozwala też na wykazanie celu badawczego zaprezentowanego przez Habilitanta, tj. ewolucji poszczególnych instytucji umowy ubezpieczenia. Szczególnie interesujące jest w tym zakresie podjęcie badań nad interakcją pojęć znanych nauce ubezpieczeniowej z innego typu kontraktami. Ujęcie, w którym mamy do czynienia ze swojego rodzaju prawnym ‘przecięciem sektorowym’ zostało zaprezentowane w tekście pt., *‘Charakter prawny polisy ubezpieczeniowej w prawie polskim a przedmiotowy zakres zastosowania Konwencji Wiedeńskiej o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów z 1980 roku. Przyczynek do wykładni*

norm międzynarodowego prawa handlowego, „Rozprawy Ubezpieczeniowe”, nr 1/2009 (6), ISSN:1896-3641, s. 19-26. W artykule tym Habilitant zaprezentował oryginalny tok myślenia, dla potrzeb analizy charakteru prawnego polisy ubezpieczeniowej przez pryzmat postanowień Konwencji Wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów. Wywody w tej kwestii zostały przeprowadzone na gruncie ubezpieczenia towarów będących przedmiotem sprzedaży w obrocie międzynarodowym, które zgodnie z przedstawionym poglądem dzieli los samej umowy sprzedaży. Z niepewności prawnej dotyczącej reżimu prawnego dotyczącego dokumentu ubezpieczenia, Habilitant wywodzi konieczność procedowania nad ujednoliconym prawem o umowie ubezpieczenia. Kontynuacja tej problematyki została zawarta w dwóch kolejnych opracowaniach, tj. pt. *‘Dowód zawarcia umowy ubezpieczenia w prawie polskim oraz unijnym projekcie PEICL – uwagi co do formy [w:] Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne*, monografia, red. B. Gnela, M. Szaraniec, wyd. Difin S.A., Warszawa 2013, ISBN: 978-83-7930-012-9, s. 145-157 oraz pt., *Treść dowodu zawarcia umowy ubezpieczenia w prawie polskim i w unijnym projekcie „Zasady Europejskiego Prawa Ubezpieczeń (PEICL)”*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” nr 2/2013 (15), ISSN: 1896-3641, s. 19-30. Analizując treść tych publikacji, trzeba zastrzec, że częściowo powielają one swoją treść, za każdym razem jednak wkraczają także w nową problematykę taką jak rozważania o dokumencie ubezpieczenia w kontekście obrotu międzynarodowego (wątek ten został rozpoczęty już w pierwszym z tej ‘serii’), następnie zamówień publicznych, ubezpieczeń obowiązkowych oraz ubezpieczeń morskich. Łącznie ujęte te rozważania stanowią bez wątpienia pogłębione studium natury i zastosowania dokumentu ubezpieczenia i jako takie w istotny sposób mogą przyczynić się do rozwoju nauki w tym zakresie (traktują ten aspekt umowy ubezpieczenia w znacznie szerszy sposób niż większość komentarzy i literatury przedmiotu).

27. Na koniec oceny jednotematycznego cyklu nie można pominąć stosunkowo nowego (w tym cyklu) opracowania dotyczącego szczególnej kwestii z zakresu umowy ubezpieczenia uregulowanej w prawie polskim i jak wynika z analizy całokształtu publikacji w tymże cyklu, bodajże jedyne, poświęcone w całości polskim regulacjom, pt. *‘Znaczenie regulacji artykułu 819 §4 KC dla wznowienia biegu terminu przedawnienia w sporach ubezpieczeniowych*, „Monitor Prawniczy” nr 9/2014, ISSN: 1230-6509, s. 457-463 (we współautorstwie z A. Malik). Jest to pierwsza w polskim piśmiennictwie analiza prawna instytucji przedawnienia roszczeń z umowy ubezpieczenia w bardzo konkretnym praktycznym jego aspekcie, tj. wznowienia biegu przedawnienia po rozpatrzeniu roszczenia przez ubezpieczyciela. W tym kontekście, autor dokonał jako pierwszy w doktrynie pogłębionej analizy pojęcia „oświadczenia ubezpieczyciela” w kontekście skutków tzw. wewnętrznych procedur odwoławczych od stanowiska ubezpieczyciela o wypłacie lub odmowie wypłaty świadczenia. O ile temat może wydawać się kwestią typową dla rozważań w ramach ‘adwokackiej praktyki’, stanowi on doskonały przykład analizy prawa w działaniu, prawa które podąża za rzeczywistością i interpretuje zjawiska wytworzone przez potrzeby obrotu gospodarczego, takie jak przytoczone ‘postępowanie odwoławcze’ lub natura ‘postępowania likwidacyjnego’. Opracowanie to z całą pewnością stanowi wkład w rozwój nauki prawa ubezpieczeń w kontekście ochrony praw ubezpieczonego i pewności obrotu.

Podsumowując cykl publikacji należy stwierdzić co następuje;

Stosowane przez Habilitanta we wszystkich opracowaniach metody badawcze, koncentrujące się na metodzie prawnoporównawczej, prawnodogmatycznej, empirycznej i historycznej nie budzą zastrzeżeń. Opracowania składające się na cykl zawierają pogłębioną analizę badanych zagadnień i przyczyniają się do rozwoju prawa prywatnego w dziedzinie ubezpieczeń. Nie umniejszają tego pojedyncze zastrzeżenia zgłoszone do niektórych tekstów. Tezy nie budzą wątpliwości co do ich merytorycznej poprawności. Wnioski nie zawsze oczywiste, ale przy pogłębionej analizie, absolutnie trafne – tak jak badanie korelacji pomiędzy PEICL a systemem ubezpieczeń obowiązkowych, czy też analiza dokumentu ubezpieczenia przez pryzmat konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów. Ocenę podwyższa silne oparcie w nauce europejskiej. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że przedstawiony cykl opracowań stanowi znaczny wkład Habilitanta w rozwój nauki prawa i tym samym spełnia kryteria określone w art. 16 ust. 2 Ustawy. Mimo różnorodności zagadnień należy jednocześnie uznać, że cykl przedstawia spójny obraz ewolucji i perspektyw jednolitego prawa o umowie ubezpieczenia. Przyjęty w nim podział na poszczególne zagadnienia oparte na jednolitym założeniu tematycznym spełnia wymogi powiązanego tematycznie cyklu publikacji, o którym mowa w art. 16 ust. 2 Ustawy. Zaprezentowane wywody, choć czasem w niewielkich fragmentach powtarzają się, stanowią każdorazowo przyczynek do odrębnego wątku będącego przedmiotem pogłębionej analizy w każdym z opracowań zaprezentowanych w ramach cyklu. Zapewnia to zarówno różnorodność, jak i spójność wywodów analizowanych zagadnień. Zawarte w nich treści cechuje głębia i wieloaspektowość dokonywanych analiz.

IV. Pozostałe osiągnięcia naukowe, dorobek dydaktyczny, popularyzatorski oraz w zakresie współpracy międzynarodowej

Poza zaprezentowanym cyklem publikacji, pozostały dorobek Habilitanta stanowi łącznie kilkaset publikacji w czasopiśmie i monografiach krajowych i zagranicznych, także w języku angielskim, a także wygłoszenie 85 referatów na międzynarodowych konferencjach krajowych i międzynarodowych.

Mimo koncentracji Habilitanta na dziedzinie prawa ubezpieczeń, z którą to problematyką kojarzone jest Jego nazwisko w nauce, zajmował się on także innymi instytucjami prawa cywilnego, tak w zakresie części ogólnej prawa zobowiązań, jak innych umów, w tym z zakresu prawa przewozowego szeroko rozumianego (umowa przewozu i umowa spedycji). Wskazuje to na umiejętność sprawnego poruszania się wśród różnych dziedzin prawa prywatnego i korzystanie z tej interdyscyplinarności w prowadzonych badaniach. Jakość tych opracowań dowodzi niezłomnie wszechstronności naukowej i erudycji Habilitanta na unikalnym wręcz poziomie.

Publikacje autorstwa dr Dariusza Fuchsa mają różnorodny charakter, począwszy od artykułów kierowanych do praktyków prawa, po głębsze studia, zamieszczane w opracowaniach zwartych o charakterze monograficznym, artykuły naukowe i monografie. W pracy naukowej Habilitanta w okresie po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych, można wyróżnić następujące zasadnicze kierunki badawcze: 1) Umowa ubezpieczenia w prawie polskim, 2) ochrona konsumenta usługi ubezpieczeniowej, 3) Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, w tym ubezpieczenia

komunikacyjne OC, 4) Mediacja w ubezpieczeniach gospodarczych, 5) Gwarancja ubezpieczeniowa, 6) Umowa reasekuracji, 7) Zagadnienia proceduralne europejskich ubezpieczeń gospodarczych, 8) Publikacje z zakresu prawa zobowiązań.

Odrębnie należy uwypuklić działalność dydaktyczną Habilitanta oraz jego udział w opracowaniu podręczników akademickich. W szczególności współautorstwo podręcznika *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, podręcznik akademicki, wyd. Branta, Bydgoszcz-Toruń 2006 wraz z Profesorem E. Kowalewskim zasługuje na wyróżnienie z uwagi na świetne nowatorskie ujęcie (także graficzne) w połączeniu z wysoką jakością merytoryczną.

Wspomnieć także należy o uczestnictwie Habilitanta w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych zarówno w Polsce, jak i za granicą, ze szczególnym podkreśleniem udziału w charakterze członka zespołu badawczego projektów „Principles of Insurance Contract Law” (PEICL) od 2006, który to udział zaowocował licznymi badaniami zaprezentowanymi w ramach cyklu opracowań; a w ostatnim czasie – uczestnictwo w projekcie „Principles of Reinsurance Contract Law” (PRICL) od 2015, czym w sposób znaczący oddziałuje na naukę nie tylko prawa krajowego, ale także europejskiego w dziedzinie umowy ubezpieczenia i reasekuracji.

Biorąc to wszystko pod uwagę, można z całą stanowczością stwierdzić, że dorobek dr Dariusza Fuchsa jest znaczący ilościowo i jakościowo. Habilitant wnosi znaczny wkład w rozwój nauki prawa ubezpieczeń, w szczególności w zakresie badań nad ujednoliconym prawem o umowie ubezpieczenia.

Należy jedynie żałować, że ta wszechstronność, erudycja, znakomity warsztat badawczy i długoletnie badania nad problematyką umowy ubezpieczenia nie znalazły wyrazu w publikacji książkowej Habilitanta. Nie zmienia to jednak faktu, że zarówno zaprezentowany jednotematyczny cykl opracowań naukowych, jak i pozostała aktywność naukowa Habilitanta zasługuje na najwyższą ocenę merytoryczną. Z tego powodu uważam aktywność naukową Habilitanta za spełniającą wymogi art. 16 ust. 1 Ustawy.

V. Konkluzje

W konkluzji oceny dorobku naukowego doktora nauk prawnych Dariusza Piotra Fuchsa, w tym przedstawionego powiązanego tematycznie cyklu publikacji zatytułowanego „Jednolite prawo umowy ubezpieczenia – początki idei, ewolucja i perspektywy”, wskazanego przez Habilitanta jako Jego najważniejsze osiągnięcie naukowe uzyskane po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych stwierdzam, że:

1. Dr Dariusz Fuchs po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nie tylko znacznie pomnożył swój dorobek naukowy, co odpowiada przesłance z art. 16 ust. 1 Ustawy, lecz sam przeszedł znaczącą ewolucję pod względem chociażby wyboru zagadnień, którym poświęca prace badawcze, a przez ich doniosłość jest w stanie oddziaływać nie tylko na poszczególne aspekty umowy ubezpieczenia, lecz przede wszystkim na fundamentalne zasady funkcjonowania ubezpieczeń jako ‘urządzenia gospodarczego’.

2. Zarówno powiązany tematycznie cykl publikacji, jak i pozostały dorobek naukowy dr Dariusza Fuchsa stanowią znaczny wkład Habilitanta w rozwój nauki prawa ubezpieczeń, co odpowiada przesłance z art. 16 ust. 1 i 2 Ustawy;

3. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że cały dorobek naukowy dr Dariusza Fuchsa dowodzi jego istotnej aktywności naukowej i daje pełne podstawy do podjęcia dalszych czynności postępowania habilitacyjnego w celu nadania Habilitantowi stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa.

Krzysztof Nowakowski

